

Boaz' tweede jaardag : een woord van critiek en ernstige bedenking

<https://hdl.handle.net/1874/234813>

mm 11359

Prijs 15 ct.

Nr. 1893. IV, 9

L. 1893
n: 67

Boaz' tweede Jaardag.

EEN WOORD VAN CRITIEK
EN ERNSTIGE BEDENKING

DOOR

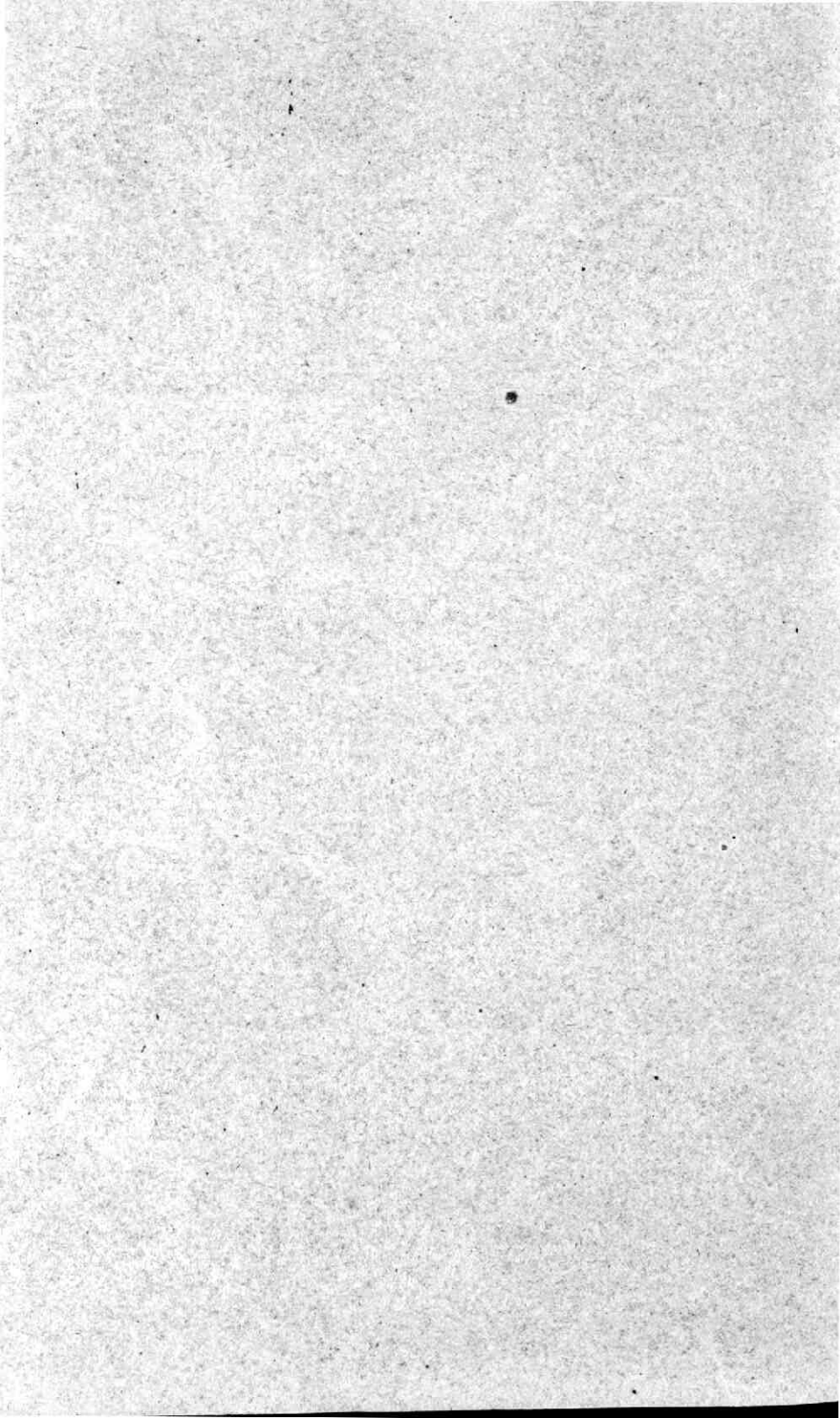
EEN LID VAN

PATRIMONIUM.

J. M. BREDEE. — ROTTERDAM.

1893.

Boaz' tweede Jaardag.

EEN WOORD VAN CRITIEK
EN ERNSTIGE BEDENKING

DOOR

EEN LID VAN

PATRIMONIUM.

J. M. BREDÉE. — ROTTERDAM.
1893.

Het was de 20ste September 1893.

Ook ik had mij begeven naar de groote Rottestad en landde aan in de schoone Diergaarde, waar, door de zorgen van de Rotterdamsche afdeeling, aan *Boaz* een plaatse van samenkomst was bereid.

'k Was tamelijk vroeg en zoo had ik de gelegenheid, vóór ik de ruime restauratiezaal binnentrad, nog even rond te dolen, verwijderd van het gedruisch der drukke koopstad, in den fraai aangelegden dierentuin.

Verschillende gewaarwordingen maakten zich in die oogenblikken van mij meester; gewaarwordingen van blijden en van droeven, van zoeten, maar ook van bitteren aard.

Ik kon mij verheugen, al scheen dan niet de zon van onbewolkten hemel, in Gods heerlijke schepping en mijne gedachten leidden mij terug naar het verloren Paradijs, waaraan elke stille en schoone plek des aardrijks zoo onweerstaanbaar herinnert en dat een heimwee wekt naar het Betere Land, waar geen zonde meer verderfenis zal brengen en geen ellende meer jammeren zaaien, waar ook geen sociale kwestie meer om oplossing zal schreien.

Maar somber tegelijk stemde mij de aanblik van die dieren, welke, ontruikt aan hun levenselement, al hun fierheid en sterkte schijnen afgelegd te hebben, om met doffen blik u aan te staren, als vertelden ze, dat door zoo smadelijke gevangenschap hun kracht gebroken wierd en hun moed in wanhoop verkeerde. En meer dan ooit greep thans de weemoedige ernst van het zinrijke woord des Apostels mij aan: „Want het schepsel als met opgestoken hoofd verwacht de openbaring der kinderen Gods, want wij weten, dat het gansche schepsel te zamen zucht.”

Het *gansche* schepsel. Mensch *en* dier. En zoo leek het mij niet ongepast, om te midden van de zuchtende, door willekeur geknevelde dieren, een vergadering te beleggen in

het belang van hen, die menschen zijn, maar in dat opzicht zoo treffende, zoo pijnlijk treffende overeenkomst met de dieren vertoonen. Een overeenkomst, die immers ook reeds een volksvertegenwoordiger, vóór nog *Boaz* in een diergaarde bijeenkwam, in het oog was gevallen en hem het „recht” gaf, onzen arbeiders den streelenden naam van *stemvee* te geven.

Ik sprak van bitterheid. Het was bij die laatste overdenking, dat ze mijn ziel als een wolk overdekte en mij somber, diep somber stemde. Sarrende vergelijking, maar die toch waarheid bevatte: *De arbeider een stuk vee*. En *daarom* wordt zijn belang zoo vaak verwaarloosd, zijn recht vertreden, zijn geluk verwoest. En *daarom* onthoudt men hem zijn rechtmatigen invloed op den algemeenen gang van zaken. En *daarom* staat een gansche vergadering van Christelijke en niet-Christelijke volksvertegenwoordigers niet als één man op, om in naam van waarheid en recht protest aan te teekenen tegen zoo schandelijke *verguizing*, den werklieden aangedaan. Maar *daarom* ook vergaderde thans, daar gindsch in dat trotsche gebouw, een schare van christelijke patroons, om het op te nemen voor het recht der verdrukten en voorziening te schenken in den bitteren nood van de honderden en duizenden, van wie zij de door God aangewezen *natuurlijke beschermers* zijn.

Komaan dan, op ter vergadering! Ik spoedde mij heen naar de aangewezen verzamelaarsplaats.

Het scheen wel, dat ik dien 26sten van herfstmaand bijzonder critisch was uitgevallen. Pas had ik de schoone zaal, waar ik als gast van *Boaz* (want ik ben geen patroon) twee dagen zou doorbrengen, betreden, of alweer kwam een aanmerking mij op de lippen en vroeg ik mij af: waarom nu juist in zulk een schitterende zaal, die men niet in gebruik krijgt, dan tegen hooge huur, de patroonsvereeniging wierd saamgeroepen. Was het misschien om door een snijdende tegenstelling te beter te doen uitkomen, in wat ellendige krotten vele arbeiders hun dagen moeten slijten? Of was het mogelijk de ijdele zucht naar wat schitterend is en schoon, die een commissie den aard van eene vereeniging, geboren uit een

noodkreet van gebrek en ontbering, over het hoofd deed zien, en niet een vergaderplaats deed kiezen meer *passend* voor het doel?

Maar ernstiger werden mijne bedenkingen en erger mijne grieven, nadat de vergadering geopend en in gang was.

Die opening had, in stede van te tien uur, om half elf plaats. Dit vond ik jammer. Laat ons toch als christenen de vermaning betrachten, dat alle dingen eerlijk en *met orde* geschieden moeten en alzoo ook van onze christelijke vergaderingen in dat opzicht een goede reuke naar buiten doen uitgaan. Als we in het kleine zoo gemakkelijk ontrouw zijn, wat waarborgt dan getrouwheid in het groote? En geeft het wel een hoogen dunk van de ernstige opvatting zijner taak, indien het Bestuur van *Boaz* zoo weinig zich er op uit toont, te *woekeren* met de enkele uren van twee dagen? Niet overhaasting, maar toch zeker bekwame *spoed*, komt te pas, waar men een poging wil wagen ter oplossing van zoo *brandende* kwestie. Maar men gevoelt niet, *hoe hoog* het water reeds steeg en — *heeft den tijd*.

Dat bleek mij uit die „kleinigheid,” maar het bleek mij veel meer uit het geheele verloop der vergadering.

Neen, het is geen onbillijke critiekzucht, maar een woord van gegronde en ernstig gemeente aanklacht tegen *Boaz'* tweeden jaardag, als ik verder ga en gehoor vraag voor de volgende bedenkingen.

Na gezang, gebed en het lezen van Gods Woord, sprak, gelijk dit de gewoonte is, de Voorzitter zijn openingswoord uit.

Maar ik vraag: Is die gewoonte een goede? Wierp ze ook *hier* haar nut af? Ik wil de waarde van het woord van den Heer VAN KEMPEN niet onderschatten. Aan den rijken inhoud en de literarische schoonheid betaal ik gaarne den tol mijner eerbiedige hulde. Maar ik doe in allen ernst twee vragen. Was het niet te *lang*? Was het *ter zake*?

Ik wil den *vorm* niet geheel verwaarloozen. Ik ben niet tegen een welkomstgroet. Maar dat die *kort* zij. Vooral voor een vergadering, tot welke uit duizend keelen de roep komt om *daden, daden*. Ja, de arbeiders, de leden ook van „Patrimonium”, wachten op *daden*. Woorden, mooie woorden,

groote woorden, warme woorden, woorden hebben we genoeg gehoord, ook van *Boaz*. Maar wat *wezenlijks* bracht nu die vereeniging reeds tot stand in overeenstemming met den eisch van haar eigen Statuten, ter behartiging, stoffelijke en zedelijke, van de arbeidersbelangen, krachtens de rechtstreeksche en zijdelingsche verplichtingen, die een christelijk patroon heeft ten opzichte van zijn knechts?

En daarom beviel het ons niet, dat ook hier weer aan het *woord* zulk een ruime plaats gegund werd en de openingsrede alleen zulk een stuk wegnam van den beschikbaren tijd.

Maar wat nog erger is, ze was niet *ter zake*, omdat ze ter opening van een Boazvergadering *niet op haar plaats was*. Ze gaf niets specifiek Boaz-achtigs. Ze gaf een overzicht van den diepsten grond, den droeven aard en de schrikkelijke gevolgen van de sociale kwestie, in betrekking vooral tot het vraagstuk van den arbeid en was als zoodanig uitnemend op haar plaats geweest als inleidingswoord ter opening van een sociaal congres. Maar wierp ze eenig helderder licht voor de aldaar vergaderde *patroons* ten opzichte van de plichten, die met name hun *als patroons* in dezen door God op de hand zijn gezet? We luisterden er te vergeefs naar en zoo was reeds dit openingswoord, hoe waar ook en waardig op zichzelf, een profetie, dat Boaz op deze vergadering haar doel zou voorbijloopen; welke profetie zoo jammerlijk in vervulling trad.

We gaan verder.

Na het openingswoord, 't welk met warmte werd toegejuicht — och ja, waarom niet? — werd een commissie benoemd voor het nazien der rekeningen, die, we twijfelen er niet aan, goed haar plicht deed en alles in orde vond, maar over die finantiële aangelegenheden werd verder een stilzwijgen bewaard, dat ons niet beviel. Juist wijl *cijfers*, meer dan *woorden*, in zoo nauwe betrekking staan tot *daden*, hadden we zoo gaarne daaromtrent iets vernomen. Twee jaren bestaat *Boaz* reeds. Welk een tal van *schenken* van *schatrijke* christenen, die immers zoo gaarne iets doen en uit liefde voor den arbeider en uit haat tegen het socialisme,

maar nog altijd ter leniging van den bitteren nood hunne gaven inhielden, wyl ze niet goed wisten, aan welke handen ze toe te vertrouwen; ja wie weet, wat rijke schenkingen in die twee jaren zijn ingekomen bij het bestuur van *Boaz*, 't welk immers zoo uitnemenden waarborg biedt, dat die liefdegelden besteed worden in overeenstemming met het doel, waarvoor onze christelijke millionairs zoo gaarne hun duizenden afstaan. Wie weet het! En daarvan hoorden wij nu niets! Heelemaal niets. Waarlijk, *dat* viel tegen.

En nu, nu kwam aan de orde, wat wel elk Boazlid, dat zoo gaarne nader ingelicht wierd omtrent de beste manier, om *handelend* z'n plicht tegenover zijn ondergeschikten te behartigen, wat zeg ik, wat vooral ieder Patrimoniumlid, elk werkmán, daar tegenwoordig, en zoo gaarne vernemend, wat de patroons *voor hun knechts* al deden, al doen, al *zullen doen*, het hart deed trillen van ongekende verrukking.

Er kwam, er kwamen, ja waarlijk er kwamen twee voorstellen aan de orde — ach, laat ik de bitterheid van mij houden en bedenken, dat er meer onverstand is dan onwil — die het Hoofdbestuur wel ten ernstigste op het hart drukten zich tot de hooge Regeering te wenden, ten einde te verzoeken, spoed te maken met pensionneering van oude en gebrekkige werklieden, met een nauwkeuriger toezicht op werkplaatsen en fabrieken, met een betere armenwet, met maatregelen tegen werkeloosheid, enz. enz., neen, waarde lezers, van dat alles *niets*: Plotseling had er een ommekeer plaats en wie nog meende in een Boaz-vergadering te zitten zag op eens, o wondere droom, zich verplaatst in het midden van een *aannemers*-bijeenkómst.

Natuurlijk, die voorstellen, welke ieder op het ruim verspreide program kan nalezen en die wij zoo weinig *Boaz*-achtig vinden, dat we ze niet eens een plaats gunnen in een brochure betreffende *Boaz*, waren van *belang*. Natuurlijk. Maar wat hier alles zegt, *ze waren op deze vergadering niet op hun plaats* en dat het Hoofdbestuur, als dan de afd. LEIDEN zoo zonderling van streek was en onbekend met art. 2 van de Statuten, dit bij de samenstelling van het Program niet inzag, is ons waarlijk onbegrijpelijk en zou ons

bijna doen vragen, of het in een volgende Boaz-vergadering, als men dan toch samenkomt voor *woorden, woorden, woorden*, niet wenschelijk zou zijn, eeniglijk zijn tijd zoek te brengen met het lezen en nog eens lezen en een tot in het oneindige lezen van art. 2 van Boaz' Statuten, welk artikel toch waarlijk geen onzeker geluid geeft.

We gaan verder.

De namiddagzitting splitste zich in twee sectiën: één voor *Landbouw*; één voor *Handel en Nijverheid*.

Weer zoo'n welsprekende proeve van de juiste opvatting van Boaz' roeping. Een vereeniging van Nederlandsche patroons, die door onderlinge samenwerking, nu ja..... we weten 't. Maar in ernst, hoe krijgt men het dan toch in zijn hersens, om van *Boaz'* tweede jaarvergadering een Sociaal-Congres in miniatuur te maken en een verdeeling in 't leven te roepen, op zulk een Congres natuurlijk op haar plaats, maar hier ten eenenmale ongepast en onpraktisch?

We weten het niet. Hoe langer we op de vergadering waren, hoe duisterder het ons werd, hoe minder we begrepen, van wat om ons voorviel. Maar we zaten in 't schuitje en lieten ons maar drijven. Op die vergadering zelve tegen die verloochening van Boaz' eigen aard een krachtig protest te laten hooren, paste ons als gast heel weinig. En zoo aten we, al was het met lange tanden, wat ons voorgezet werd, al was het ons somwijlen, als werd er »getrakteerd" op de overgeschoten brokjes, op de »klikjes" van den rijken disch van het in '91 gehouden Sociaal-Congres.

De vergadering verdeelde zich aldus in tweeën. De mannen van den landbouw naar boven, de lieden van handel en nijverheid beneden. En de rest? Zij, die noch landbouwers, noch handelsmannen, noch industriëelen waren *en toch ook waren opgekomen om verlevendigd te worden in hun besef, wat hun als patroons ten opzichte van hun knechts te doen stond*, zij mochten gaan waar ze wilden, naar de papegaaien luisteren, of naar de apen kijken, of ook, zoo ze daaraan den voorkeur gaven, van *landbouwzaken* of de *woningkwestie* iets vernemen, om straks te stemmen over wat ze niet konden beoordeelen.

Met name geldt dit laatste de landbouwsectie. Wel zeker, ook hier werden (niet minder dan 15) gewichtige onderwerpen behandeld. Vooral den Heer OKMA hoorden we met genoegen op zijn origineele manier, gezouten en gepeperd, een lans breken voor hoog noodige Staatsbemoeiing ter betering van sociale misstanden op landbouwgebied, al haalde hij zich ook daardoor van de zijde van een deftig bestuurslid het zacht uitgesproken verwijt op den hals: *halve socialist*. (De heeren zien overal het spook van het socialisme, behalve in hun angstvallige vrees, om eens ter dege in den buil te tasten en geld te schieten als waterbeken, die in de dorre arbeiderswoestijn, wat verfrisschend groen konden te voorschijn roepen). Ook was het der moeite wel waard, de Heeren DINGEMANSE en VAN NAMEN een warm pleidooi te hooren leveren voor het scheppen van betere toestanden op landbouwterrein. Maar we herhalen het wederom: Zulke zaken waren uitnemend op hun plaats op een Sociaal-Congres, *niet*, dan zijdelings, op een Boaz-bijeenkomst.

Minder treft deze bedenking het uitnemend referaat van den Heer T. E. KUIPERS, die het onderwerp behandelde: »De woning-kwestie voor den arbeidenden stand, hare oorzaken en middelen tot verbetering." Inderdaad van alle behandelde onderwerpen is dit nog het minst afwijkend van Boaz' roeping, al zouden we het in overeenstemming met deze liever volgenderwijze geformuleerd hebben gezien: »Hoe kunnen de patroons in het stoffelijk en zedelijk belang hunner ondergeschikten medewerken aan de oplossing der woningkwestie voor den arbeidenden stand."

Daaruit zou zich dan ten minste een vruchtbare discussie hebben kunnen ontwikkelen en deze misschien, want de wonderen zijn de wereld niet uit, *Boaz* van praten tot *handelen* gebracht hebben, door, om maar iets te noemen, het besluit b.v.: »Het Hoofdbestuur van Boaz, gehoord hebbende het referaat van den Heer KUIPERS en de discussie daaruit voortvloeiende, gevoelt zich in zijn conscientie tot een *handelend* optreden gedwongen; noodigt de Vergadering dies uit, haar machtiging te geven, dien conscientiekreet op te volgen, en bij het woord de *daad* voegend, *onmiddellijk*:

over te gaan tot het nemen van al zulke maatregelen, die een beteren woningen-toestand zullen scheppen. Onder welke maatregelen het vooral verstaat, *ter navolging*, terstond als vrije gift van de leden des Hoofdbesturs, f 50.000 te deponeeren en het opzoeken van de christelijke millionairs, die ze heel deftig maar krachtig zullen bewegen tot gelijke, of desnoods tienmaal grootere, geldelijke bijdrage voor zulk een schoon doel."

Zie, was er nu maar één zulk een motie aangenomen, dan kon men ten minste zeggen, dat, hoe jammerlijk *Boaz* op haar tweeden jaardag ook veelszins haar doel voorbij liep, toch *kracht* van die vergadering was uitgegaan, en althans één deugdelijk, onbedriegelijk levensteeken.

Maar, ai mij! Het liep zoo heel anders af. De Heer KUIPERS heeft zoo bitter weinig plezier gehad van zijn werkstuk, dat uitgaande van een gezond idee, en krachtig als een goed geheel ineengezet, ongetwijfeld hem menig uur ingespannen arbeid zal gekost hebben. In de sectie-vergadering, in welker midden hij het neerlegde, heeft hij, gelijk ons later bleek (we waren er niet bij, omdat we bij den *landbouw* waren) met geduchten tegenstand te kampen gehad, waarschijnlijk tengevolge hiervan, dat het velen te radikaal was. Men houdt meer van lapwerk. En ook liep er een *rood draadje* door, gelijk sommigen meenden. We vernemen hier straks meer van.

We gaan weer verder.

De volgende dag brak aan: de 27e September van het jaar onzes Heeren 1893.(*) De zon was ondergegaan en de nacht had zijn vleugelen gespreid ook over de tweede jaar-vergadering van *Boaz* en zoo konden voor een aantal uren ook de pogingen rusten om Nederlandsche, patroons hun roeping tegenover hun onderhoorigen nog duidelijker te maken, dan die reeds is. En de zon verrees weer en *Boaz* kwam ten tweeden male samen in Rotte's Diergaarde, om

(*) De gezellige samenkomst aan den avond van den 26sten hebben we niet bijgewoond. Het onderwerp was natuurlijk in overeenstemming met het overige van het *echte Boaz-program*. 't Ging er over, hoe men het best Christelijke *patroons* kan bevoordeelen.

weer die pogingen gaande te maken, om weer, nog duidelijker dan den vorigen dag, te doen uitkomen, *hoe Boaz op verkeerd spoor liep.*

We kregen alsnu een referaat van den Voorzitter over het alweer belangrijke, *maar op een Sociaal-Congres thuis behoorend* onderwerp: »*De afschaffing van den middenstand een ideaal der moderne wereldbeschouwing.*»

Daaruit ontspon zich een levendige discussie, waaraan niteraard zij, die zulk een sociologische kwestie het best bestudeerd hadden, het meest deelnamen, maar waarbij alweer geen der aanwezigen ook maar eenigszins werd herinnerd aan artikel 2 van Boaz' Statuten. Och, kijk, zooals men daar zat, was er geen reden, om zich te beklagen, dat men, terwijl buiten de regen kletterde, zeer broederlijk in het Gebouw van den Rotterdamschen dierentuin bijeen was. Er werd veel gesproken, goed gesproken, slecht gesproken, het regende woorden, zooveel als buiten de zaal druppels, maar gedurig moest ik het mijzelf herinneren (want het onderwerp, noch de gevoerde discussie vertelde het mij), dat ik op een *patroonsvergadering* zat. Ik was dan ook blij, toen de pauze daar was, en om mijzelf (want ik wilde art. 2 van de Statuten eens lezen) en om den geachten Voorzitter, die het door een der sprekers »tusschen de regels" zoo telkens onder den neus gewreven werd, dat hij met zijn groote goud- en zilverindustrie ook zijn aandeel had in het dooddrukken van den middenstand (in Schoonhoven b. v.,) voor welks bestaan hij het in zijn referaat zoo krachtig opnam, en die daardoor in een soort gedrongen toestand kwam, die men in de Oost »onlekker" noemt.

De conclusiën, uit dit referaat getrokken, we zouden haast zeggen: gezogen, gaan we hier niet na, wijl we ons niet schuldig willen maken aan wat we in Boaz zoo strengelijk afkeuren: *een loopen uit het spoor.* Alleen merken we op (en dit past wél in een brochure, die ook ten doel heeft een ernstig protest te doen hooren tegen de tijdverspilling door woorden, woorden, woorden, waaraan Boaz zich schuldig heeft gemaakt), alleen merken we op, dat de vier conclusiën zeer gevoegelijk in ééne waren saam te vatten; dat ze eigenlijk

niets bevatten, waarover niet alle Boazmannen, waarover niet alle christenmensen het eens zijn; en eindelijk, dat, waar men er den nadruk op liet vallen, dat het behoud van den middenstand voor een gezond maatschappelijk leven zoo algemeen als een onmisbare voorwaarde werd erkend, dat niemand aan dat behoud met opzet zou tornen, het vreemd mocht heeten dat men toen niet tot de slotsom kwam, dat het woord *ideaal* in de verdedigde stelling had behooren vervangen te worden door *vloek*.

Gelijk we reeds zeiden, een *pauze* brak weer de werkzaamheden in den geest van *art. 2 van Boaz' Statuten* af en voor een wijle rustten dus weer de pogingen om onder de christelijke patroons het besef te verlevendigen, dat . . . enz., gelijk *art. 2 van Boaz' Statuten* dit zeer duidelijk, voor geen tweeërlei uitlegging vatbaar, uitspreekt.

En na die *pauze* — komaan ik was dan toch niet heelemaal te vergeefs twee dagen uit mijn werk gebroken; aan het begin der laatste zitting zou ik dan toch eindelijk iets hooren, dat me de werkelijk verkwikkelijke overtuiging schonk, dat ik niet de eenige was, die wist, dat er een *artikel 2 van Boaz' Statuten* bestond. De Heer DE VRIES, naar ik meen, industrieel te ZAANDAM, vroeg het woord en begon met de verklaring, dat hij van plan was, wat roet in Boaz' middagpot te gooien. Als ik den hamer in handen had gehad, zou ik na die verklaring onmiddellijk dien spreker het woord ontnomen hebben, maar onze welwillende Voorzitter, mogelijk overtuigd dat er tòch niet veel te bederven viel, wijl er, bij gebrek (!) aan heusche Boaz-spijzen, toch niet anders dan surrogaten ter tafel waren gebracht, onze Voorzitter liet den roetgooier zijn gang gaan en daar begon het lieve leventje.

Er volgde een woord van scherpe critiek, die in 't kort hierop neerkwam, dat de tweede jaarvergadering totaal het doel van Boaz voorbijgelopen was en ontaard deels in een aannemers-, deels in een landbouwers-, deels in een ik-weet-niet-wat-bijeenkomst, welke al den indruk gaven, dat de patroons om de behartiging van hun *eigen* belangen ter vergadering waren gekomen en dat het waarlijk meer

dan tijd werd, dat Boaz met zoo grove miskenning van haar eigen levensdoel terstond ophield en zich harer roeping, zoo duidelijk aangewezen in haar eigen statuten, bewust wierd. Een levendig applaus viel den welbespraakten opponent ten deel, waaruit ik tot mijn blijdschap opmaakte, dat waarlijk eigen levensgedachte in Boaz nog niet geheel om zeep was.

De houding van het Bestuur was na deze interpellatie allerzonderlingst. In plaats van volmondig te erkennen: »Hé, ja, *grootendeels* was het programma *niet ter zake*; we waren niet op onze *qui-vive*; we zien het nu eerst in en zullen deze onpraktisch ingerichte vergadering op staande voet ontbinden, met belofte van *beterschap*," werd de schuld van de ongelukkige samenstelling van het programma op de afdelingen geworpen, die zulke onderwerpen hadden toegezonden.

Maar, zoo vroeg ik mij af en vraag ik nog: Waarvoor is er een Hoofdbestuur? Immers om aan Boaz goede *leiding* te geven? En hoort dan ook niet tot die taak, dat het steeds strikt van het programma weert, wat er, *als strijdig met het eigenlijk doel van Boaz*, niet op behoort?

Na dit incident werd de vergadering voortgezet. Maar wat was nu die gansche voortzetting anders dan een wel-sprekend pleidooi voor de waarheid van de stelling, dat Boaz in verkeerd vaarwater was gekomen. Een behandeling van de conclusiën in de beide sectievergaderingen van den vorigen dag was nu aan de orde, in zake *landbouw* en de *woning-kwestie*. In plaats van nu het laatste als nog het minst afwijkend van Boaz' eigenlijke roeping het eerst te nemen, ging men aan 't »landbouwen." De vruchtbaarheid van die verdeeling in sectiën kwam opnieuw aan 't licht. Wijn vele leden van de vergadering (een *patroons*bijeenkomst om te bespreken, enz. — zie art. 2 van Boaz' Statuten) niet het minste verstand hadden van de 15 land- en tuinbouwonderwerpen, werd nu in de gecombineerde vergaderingen voor een deel nog eens precies hetzelfde herhaald, wat in de sectie ter inlichting van *patroons*, die . . . (art. 2 van Boaz' Statuten) was gezegd.

Aan 't slot van de zeer „geregelde” beraadslagingen werd tot een zeer „zuivere” stemming overgegaan (staan en zitten, zoodat wie er geen jota van begrepen en dus van stemming zich onthouden wilden, gedwongen werden, vóór te stemmen) en enkele conclusiën aangenomen, waarvan eene bepaalt, dat *als onderdeel van* Boaz (Statuten art. 2) een afdeling B zal worden opgericht als *commissie van advies voor landbouwbelangen*, wat natuurlijk weer geheel op de lijn ligt van een sociaal congres of een landbouwersvereeniging.

Nu kwam nog aan de orde de *woningkwestie*. De Heer KUIPERS, die den vorigen dag goed begrepen had, dat hij met zijn »stoute” stellingen veel te radicaal was, trok nog vóór de discussie die stellingen in. Blijkbaar gevoelde hij geen zin, ze verder te verdedigen. Hij had zijn scheepje niet opgetuigd om het in conservatieve wateren te laten afdrijven. En zoo haalde hij het weer op de reede. Dit speelt ons. Liever hadden we gezien, dat hij met klem van redenen voor het goed recht van zijne stellingen ware opgekomen. Maar enfin, zijn referaat heeft dan toch vrucht gedragen. Ten eerste gaf het den Heer WALLER, lid van het Hoofdbestuur, aanleiding, om te waarschuwen tegen een te hard oordeelen over de conservatieven (want waarlijk ze meenen het zoo goed en ze doen zoo ontzagelijk veel ook ter oplossing van de woningkwestie) en ten tweede werd, was het dan niet als rechtstreeksche, dan toch als zijdelingsche vrucht van KUIPERS' arbeid een voorstel aangenomen, dat tot de oplossing der kwestie tenminste weer een schrede nader heeft gebracht. Of er verder af? Ook dit zou kunnen zijn. Want vergeten we het niet: Een half ei is wel meer dan een leeg dop en als zoodanig verkieselijk, maar het bezit er van staat het verkrijgen van een vol ei niet zelden in den weg. De halve-ei-politiek heeft ook in ons goede land reeds ontzettend veel bedorven. En dat zoo algemeen de Boaz-leden aan het voorstel VAN DER VELDEN hun sympathie schonken en KUIPERS' stellingen zoo weinig instemming verwierven, gaf mij te denken en deed mij, huiswaarts keerende, de vraag overwegen, een vraag, die ik ook hier aan al de Boaz-leden ten ernstigste voor oogen stel, of Boaz, om (want dit is meer dan tijd)

tot *dad*en te komen, wel *radicaal* genoeg is? O, ik kon het verstaan, hoe het den geachten referent, in veler oog wat „rood op de graat”, hard moest vallen, wèl van de bestuurstafel een vermaning op te loopen, om toch steeds met respect van de edele, hoogaanzienlijke conservatieven te spreken en ook ja een complimentje te ontvangen, maar uit al het applaus, waarmede men op Boaz’ tweeden jaardag zoo kwistig was, feitelijk niet één enkelen *krachtigen* danktoon op te vangen voor zijn warm en zaakrijk pleidooi, ten gunste van een *grondige* oplossing der woningkwestie. Het ontmoedige hem niet, om in woord en geschrift voort te gaan, de denkbeelden, in zijn uitnemend referaat neergelegd, ingang te doen vinden bij Boaz en Patrimonium, opdat allengs meer het besef levendig worde, dat slechts een aantasten van het sociale kwaad in den *wortel* voeren zal tot betere, tot menscheijker toestanden.

Met de discussie over KUIPERS’ referaat, was Boaz’ tweede jaardag geëindigd. Als volgende plaats van samenkomst werd Leiden aangewezen. Een kleinigheid, maar de manier, waarop die aanwijzing toeging, beviel ons ook al niet. Waarom niet ingegaan op het voorstel van den Heer OKMA, die zoo gaarne Boaz eens in Friesland zag? Ons docht, een heel *praktisch* voorstel. In Friesland, waar de sociale kwestie het meest brandend, waar ook dat onderdeel der kwestie, waarmee de Patroonsvereeniging inzonderheid te rekenen heeft, zoo zeer om oplossing schreit. Want waarlijk, in de Noordelijke provinciën is het, wat betreft de verhouding van patroons tot ondergeschikten, alles behalve *coul*eur de rose. Maar neen, Leiden zou het zijn, want, zei de Voorzitter — en in die weinige woorden kwam weer zoo roerend schoon uit, hoe het Hoofdbestuur zelve van Boaz’ roeping geen steek begrijpt — in Leiden is de woningkwestie juist aan de orde. Twee vragen. Ten eerste: Is dan de woningkwestie iets zóó specifiek Boaz-achtigs? Ten tweede: Kan mijnheer de Voorzitter wel een plaats noemen — gesteld, dat Boaz zich daar allereerst mee in te laten had — waar die kwestie *niet* aan de orde is?

Maar de Vergadering *stemde in* met het voorstel van

haar President. Want — toen, wie er *legen* waren, verzocht werden *op te staan*, deed de »zuivere» stemming terstond ontwijfelbaren uitspraak. Natuurlijk, als wie er *vóór* waren, op hadden moeten staan, was de uitslag krek andersom geweest. Wie doet de moeite, om op te staan voor de sociale kwestie!? Bovendien, in Leiden is..... een woning-kwestie. Wat u zegt!

Uit Leiden zal dus het volgend jaar Boaz haar licht doen schijnen. Welk licht? Het schijnsel van een nachtlampfit? Of de heldere glans van het zonlicht?

Dat zal er van afhangen.

Hier van afhangen ook, of Boaz, — maar ik durf 't mij haast niet vleien — den goeden, den welgemeenden, den warmen raad van een lid van *Patrimonium* ter harte wil nemen, dat haar toeroept: O, Nederlandsche Patroons-vereeniging, boven wier geboortacte met zoo helderen letter geschreven staat, wat uw levensdoel moet zijn, keer terug van den weg, dien ge ter kwader ure betreden hebt, en brand u zelve met vlammeende letters de woorden van artikel twee uwer Statuten in het hart, welke u zoo duidelijk het spoor aanwijzen, waarin ge loopen moet.

Critiek moet niet slechts afbrekend, ze moet, zal ze vrucht geven, ook opbouwend zijn. Daarom aan het slot van dit »woord van critiek en ernstige bedenking» tegen Boaz' ontrouw aan eigen roeping nog een enkel woord van praktische terechtwijzing.

Weledele Heeren van het Hoofdbestuur, als ge niet anders dan tot nog toe, uw taak ter hand kunt nemen, vraagt dan, hoe eer hoe liever, eervol ontslag en laat meer praktische mannen uwe plaatsen innemen. En lacht u dit voorstel niet toe, laat u dan aan de hand van een *Patrimonium*man op een beteren weg voeren: Begint met artikel twee van Boaz' Statuten *uit het hoofd* te leeren. Weert van een volgend program *alles*, wat met dat artikel in strijd is. Stelt u in verbinding met *Patrimonium's* Hoofdbestuur en geeft allerwegen uw afdelingen den raad, het zelfde te doen met betrekking tot de afdelingen van dat christelijke-werklieden-verbond. Ik verzeker u, waarde

heeren, dat uw programma voor een volgend maal *meer ter zake* zal zijn en uw vergadering vruchtbaarder dan die van de 26sten en 27sten Septb. 1893. Om die vruchtbaarheid nog meer te bevorderen, zou ik u ook in overweging willen geven, de *referaten*, een paar weken, zoo 't kan, een maand vóór den tijd van behandeling, te laten drukken en rondzenden. Dat kost geld. Maar zonder succes vergaderen, kost nog meer geld. Bovendien bemerkte ik, dat de bestuursleden zelve en ook de reporters der verschillende bladen het verslag gedrukt voor zich hadden. Welnu, 't papier is goedkoop, het zetten is het ergst: waar dat eenmaal geschied is, kan een ruimere opslag dus niet zoo'n overgroot bezwaar heeten. Ook het openingswoord zij *kort*. Iedereen weet wel, dat de toestanden ellendig zijn. Wie *daaraan* door een lang openingswoord nog herinnerd moet worden, hoort thuis in een magazijn van slaapmutsen, niet op een vergadering, die ten doel heeft *den patroons in te scherpen wal, en op te wekken tot wat, hun tegenover hun arbeiders en arbeidsters dure plicht is*.

En dan, Heeren leden van Boaz' Hoofdbestuur, de meesten uwer zie ik aan voor mannen van grooten invloed. In kringen, waar de noodkreten uit de arbeiderswereld niet doordringen, of, zoo ze 't al doen, toch afstuiten op de dubbele wanden van de brandkast, kunt gij door uw naam, door uw positie, door uw geld, u toegang verschaffen. Maakt allen tegen een volgende jaarvergadering daarvan eens gebruik en brandt het den onaandoenlijken rijken christenen, met Gods Woord in uw eene en de beeldtenis van een armen, ongelukkigen, uitgemergelden proletariër in uw andere hand, op het hart en in de consciëntie, dat ze aflaten van hun tergend egoïsme, want dat God in den Hemel, *de Grooteigenaar*, het van hun eischt, dat ze ook aan Boaz een deel hunner *millioenen* (want *duizenden* helpen niet) schenken, opdat de Nederlandsche Patroonsvereeniging ook *daardoor* in staat zij, bij het woord de *daad* te voegen en alzoo niet enkel in theorie maar in *praktijk* een dam op te werpen tegen den steeds wassenden en woester bruisenden stroom der Revolutie, wiens onheilspellend gedruisch, als van een

naderenden donder, geheel Europa in de ooren klinkt.

Mogelijk dat door úwe warme woorden, (want »een man uit het volk» geven ze een „niet thuis”,) uitgesproken onder de balken hunner weelderige salons, het ijs hunner koude onaandoenlijkheid, dat als een harde korst hun hart houdt afgesloten, ging smelten, en ge op de volgende vergadering, als weer de rekening van ontvangsten en uitgaven te berde komt, ge ons verblijden kondt met verrassende getallen.

En hiermede basta.

Het woord, dat mij op het hart lag, het woord van critiek en ernstige bedenking, heb ik in deze bladzijden neergelegd.

Moge het niet geheel nutteloos zijn uitgesproken en onder den zegen Gods, die wel in heiligen gloed toornen moet over zóóveel lauwheid bij zóó ijselijken jammer, als waarin, *tegen Zijne liefderijke bedoeling*, een groot deel der menschheid ligt verzonken, over zóóveel lauwheid ook onder christelijke strijders, *ook onder de mannen van Boaz*, er toe bijdragen, om de Nederlandsche Patroonsvereeniging, door zulk een warmen geestdriфт en met zulk eene schoone bestemming in 't leven geroepen, te brengen *in het rechte spoor*.

Ik heb gezegd.
